

מסדר החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

עלון הדרכה להוצאת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

תולדות (תש"ל)

כ"ו י"ג-ל"ב
הבארות והברכה

שאלה א שייכת לאותו סוג של שאלות הנשאל במפרשינו במקומות מספר והיא: מה טעם ספרה לנו התורה ספור זה? או בצורה פחות חריפה: מה ראתה להאריך בענין זה? השאלה נשאלת בעיקר במקומות שהתכן המסופר נראה טריביאלי, שייך לחיי יום יום, אולי מענין מאד בשביל ההיסטוריון, ואולי דוקא משום היותו משקף חיי יום יום חשוב לחוקר תולדות ימי קדם - אך מה לענינים אלה ולתורה אשר שמה מעיד עליה שלהורות באה, להיטיב דרכי איש. (כהערה החריפה ביותר לכיוון זה נראים לי דברי הרד"ק בר' מ"ז ז' ד"ה ויברך יעקב את פרעה "ואיני מצא טעם לספור הזה למה נכתב".

יצחק היינמן* בהסביר את המציאות השונים להוצאת כתובים ממסמעים ופרושם בדרך אליגורית מביא גם את המניע חזה: כאשר דברי הכתוב נראים לפרשן טריביאליים מדי. והנה ספור הבאר ושולשת עדרי הצאן הרובצים עליה שפגש יעקב (פרק כ"ט) הוא מאותו הסוג הנראה לרבים "כבלתי חשובים, כדבר יום יומי" וגם אמנם נדרש להרבה פנים במדרש**.

דברי הרמב"ן שהבאנו בשאלה א לא מצאתי להם מקור במדרשים, אך דרך זו לראות בעבר במעשים קדומים רמזי העמיד, אשר הרבה הרמב"ן ללכת בה, אף היא מצויה כבר הרבה במדרשים***. ויפה מסביר לנו היינמן (שם עמ' 2) כשם שהמדריך בארץ ישראל היום חש את משב רוח העבר בכל מקום, כן חשו חז"ל בתקופת האבות שהיא הרת עתיד האומה. והוא מביא כדוגמא את דברי רש"י (שהם לדבריו תמצות מצוין להבהרת שיטת קריאה זו של רבותינו) לבר' י"ב ו' (והלאה). אולם ודאי מוזר הדבר שדוקא ספור על עבודת חפירת בארות בנגב הארץ והחייאת שממותיה, שדוקא ספור זה יראה בעיני הרמב"ן חסר משמעות - אם נפרשו כמשמעו.

לנו פסוקים אלה וחשיבותם טובנים מאד; יש במעשי יצחק ממלוא המצוה אשר ניתנה לאדם עם הבראו (בר' א' כ"ח) "וכבשוה", אשר פרשה הרמב"ן שם במלים אלה:

ד"ה וכבשוה: נתן להם כח וממשלה בארץ לעשות כרצונם בנהמות ובשרצים וכל זוחל עפר, ולבנות ולעקור הנסוע ומהרריה לחצוב ברזל וכל כיוצא בזה.

דהיינו כל עבודה ציביליזטורית, כל עסוק ב"ישוב העולם" (בלשונו "כבוש השממה") מצוה היא אשר הטיל הבורא על מין האדם, וכך הבין את הכן פרקנו גם בעל מדרש הגדול (שאלה א) ובלשונו אחרת בעל מדרש החפץ:

גדולים הצדיקים שהם עוסקים ב"ישוב העולם".

למעונין לראות כיצד הפשו פרשנים משמעות נוספת על זו של הפיכת הנגב למקום ישוב בפסוקנו מועתקים בזה דברי בעל הכתב והקבלה, שהובאו בגליון תולדות תש"ל;

ד"ה ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו: ויתכן וקריאת שמות לבארות היה דומה לשאר קריאת שמות שהיו לזכרון חסדי ה' ופעולותיו, כענין "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה", ה' נסי', על כן קרא לבאר "באר לחי ראי", כן עשה אברהם בבארות אשר חפר שקרא את שם בשם ה'. לפי שהיתה מדתו של אברהם ללמד לרבים דעת את ה' ולהורות להם שאין נמשות כאלילים, המציא תחבולה נפלאה להכניס על ידה את המוטעים אל תחת כנפי השכינה... קרא שם הבאר בשם אשר יורה אל אמתת מציאת ה', בזה הרגיל בפני הבריות הבאים לשאוב מים מבארות, באמרם "נלכה בא לשאוב מים מבאר ה' אל עולם", שנתעוררו על דעתם המשובשת ויחננו לבם אל השגה אמתית: לפי שהבארות הם צרכי רבים וכל הסוין עם הוורגלו בזה לדעת ידיעות אמתיות ולהכיר את ה' ית'. ודבר גדול עשה אברהם אהוב ה', שהיה כעבד הנאמן למלך המשתדל להביא אנשים שברחו להם ממדינתו מפני מרדס בו, והוא ידבר אל לבם משוב הנהגת המלך עד שיתנו שכמם תחת עולו. ככה עשה אברהם להסות לב סכחישי אל אל ה'. ובעודנו חי והיה נשיא אלוקים בתוכם, היה מוראו עליהם והניחו הבארות ושמותן עליהן. אמנם אחרי מותו חזרו לגלוליהם וכדי לבטל מפי הבריות שמות הבארות האלה, לפי שהיו כלם מורים הפך דעתם המשובשת, לכן סתמו הבארות ובהתבטל הבאר, נתבטל שמו. ובא הכתוב להודיע, כי יצחק אחז במעשי אברהם והתאמץ לחפר אותן הבארות ולהחזיר שמותן, כדי להחזיר עטרת אמונה אמתית למקומה.

ואסנם נראים דבריו מצד זה, שכל המסופר מחיי האבות - והמסופר הז' הוא מעט מצד
 ובודאי אינו מספיק כדי לשמש ביוגרפיה של חייהם - מתיחס ליעודם, מפתח חיותם אבות
 האומה בחירי האל, שנבחרו ליעוד מסוים, ויכונו דבריו, שמדתם של אברהם וגם של
 יצחק היתה "לקרוא בשם ה'", אך נראה שיש פגם בפרושו בזה, שדוקא בארות אלה שיצחק
 חפרם איך נקראים כלל בשמות סמליים, מסוג של "ה' נסי" או "ה' אל עולם".

נחמה ליבוביץ

J. Heinemann: Altjuedische Allegoristik
 (Bericht d. jued.-theolog. Seminars Breslau 1935) p. 13.
 * בספר החס"ט

** עיין גליונות לעיון בפרשת השבוע פרשת ויצא תשכ"ט.

*** אגב, הבטוי השגר בפינו "מעשי אבות סימן לבנים" אינו נמצא במקורות חז"ל.
 מצוי רק בדומה לו (בראשית רבה ע' ו') "נסל הקב"ה שיחתו של אבות ועשאה מפתח
 לגאולת בניס" (וכן בטוי דומה לו בסוטה ל"ד). (ע"פ סבר: מכלול המאמרים
 והפתגמים ירושלים תשכ"ב כרך ג'). וגם הרמב"ן המרבה לפרש ע"פ שיטה זו אינו
 משתמש בבוטוי זה. אלא בדומה לו: (בר' י"ב ו') "ויעבר אברהם בארץ עד מקום
 שכס" "הוא ענין גדול הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה ואמרו: כל מה שאירע
 לאבות סימן לבנים" וגם לשון זו אינה בדברי רבותינו.